

In de aanloop naar COP26 in Glasgow: de boeken die er toe doen

Johan Malcorps

Het gaat niet goed met ons klimaat. Na jaren van klimaatonderhandelingen blijft de uitstoot van broeikasgassen stijgen. Het aantal klimaatrampen neemt toe: stormen, overstromingen, hittegolven, droogte, bosbranden, ziekten. Tegelijk groeit het aantal klimaatslachtoffers en -vluchtelingen. Toch is klimaat geen politieke topprioriteit. Negationisme en cynisme tieren welig. Velen hebben de hoop opgegeven. Anderen vechten voort met de moed der wanhoop. Wat is er nog meer nodig om mensen wakker te schudden uit hun klimaatlethargie? Wat is de beste strategie? Bijna elke week verschijnen nieuwe bijdragen en boeken. In dit artikel wil ik een reeks recente publicaties met u overlopen en speuren naar weerkerende analyses en voorstellen van oplossingen. Ik ga graag van start met een korte probleemschets. Waar staan we vandaag, aan de vooravond van weer een nieuwe klimaattop?

Het akkoord van Parijs: reden tot hoop?

Op de klimaatconferentie van Parijs (COP21) in 2015 werden nieuwe klimaatdoelstellingen vastgesteld. In het akkoord wordt de bovengrens van 2 graden opwarming ten opzichte van het pre-industriële tijdperk voor het eerst formeel vastgelegd. Bovendien werd de intentie uitgesproken om de opwarming beperkt te houden tot 1,5 graad. Het verdrag kiest voor een bottom-up-benadering en vraagt alle landen om ambitieuze nationale klimaatplannen (Nationally Determined Contributions) op te stellen. Die moeten gefaseerd aangescherpt worden. Van de rijke landen wordt bovendien verwacht dat zij ontwikkelingslanden financieel steunen bij het terugdringen van hun eigen uitstoot. Het klimaatakkoord van Parijs werd globaal onthaald als een doorbraak. Een grote opluchting na het fiasco van de klimaatop van Kopenhagen (COP15 — 2009). De kansen leken eindelijk te keren. Maar het meer radicale deel van de klimaatbeweging was ontgoocheld: er waren geen bindende doelstellingen, er was geen garantie op solidariteit.

In oktober 2018 publiceert het IPCC, in opvolging van Parijs, een speciaal rapport over de gevolgen van de opwarming van de aarde met 1,5°C en stelt vast dat snelle, ingrijpende aanpassingen nodig zijn om de opwarming van de aarde tot 1,5°C te beperken. De uitstoot van CO₂ moet met 45 procent teruggebracht worden ten opzichte van het niveau van 2010. Tegen 2050 moet 'klimaatneutraliteit' bereikt worden.

Volgens *Climate Action Tracker* zou de wereld op basis van het huidig beleid uitkomen op een stijging van de temperatuur met 2,9°C in 2030. Als alle beloftes die landen inmiddels deden effectief gehaald worden, zouden we uitkomen op 2,6°C. Volgens het Internationaal Energie Agentschap is de uitstoot van CO₂ in het corona-jaar 2020 met 7 procent gedaald, maar zou de uitstoot in 2021 weer snel terug klimmen tot het niveau van 2019.

Vandaag zes jaar na het Parijs-akkoord, bereikt het CO₂-gehalte in de atmosfeer volgens het NOAA 419 ppm (deeltjes per miljoen), een niveau dat 50 procent hoger ligt dan in het pre-industriële tijdperk. Het is de hoogste meting van CO₂ ooit in het Mauna Loa observatorium te Hawaï.

Intussen zijn al teksten uitgelekt van het zesde IPCC klimaatrapport, dat officieel in 2022 moet verschijnen. De toonzetting is alarmerend. Er is geen veilige marge voor klimaatverandering, ook niet de 1,5°C. Het IPCC zegt nu dat het leven op aarde zoals wij dat kennen tegen 2050 onontkoombaar zal veranderd zijn door klimaatversterking: grote tekorten aan veilig drinkwater, ondervoeding, versneld uitsterven van soorten en enorme groepen klimaatvluchtelingen. Kinderen die nu geboren worden, hebben hier als ze dertig zijn volop mee te maken.

Het IPCC zegt nu dat het leven op aarde zoals wij dat kennen tegen 2050 onontkoombaar zal veranderd zijn door klimaatversterking.

De klimaatop in Glasgow: andermaal de top van de laatste kans?

Op de klimaatop van Glasgow in november wordt de grote uitdaging om alle landen die het verdrag van Parijs tekenden, aan te zetten om hun inspanningen de komende jaren te verhogen om de nieuwe doelstellingen uitgezet in het 1,5°C-rapport van het IPCC, zo dicht mogelijk te benaderen. Om op die manier een netto zero-uitstoot van broeikasgassen te bereiken tegen 2050.

Het tweede doel is om werk te maken van de bescherming van alle gemeenschappen en natuurlijke habitats.

Dit kan maar als de internationale solidariteit vorm krijgt door garanties op de internationale klimaatfinanciering om armere landen te helpen om schone technologieën in te zetten om verdere opwarming te voorkomen (mitigatie), om zich aan te passen aan de klimaatverandering die al bezig is (adaptatie) en om al geleden klimaatschade te herstellen. Daarvoor werd op vroegere tops al een 100 miljard dollar *per jaar* toegezegd vanuit de rijkere landen, maar dat bedrag is volgens Oxfam nog maar voor één derde volgestort.

Wat is de rol van Europa, België, Vlaanderen?

De Europese Unie heeft haar ambitie op vlak van klimaat versterkt en de emissiedoelstelling voor 2030 opgetrokken tot -55 procent. Volgens het Europees Milieu Agentschap zijn de cijfers voor de EU hoopgevend: men zou 24 procent minder broeikasgasemissies uitstoten in vergelijking met 1990.

Tegelijk is dat een argument om de lat voor Europa hoger te leggen. De Europese Groenen en de milieubeweging vragen een doelstelling van -65 procent vermindering van broeikasgassen tegen 2030.

De federale regering-De Croo scherpte de Belgische klimaatdoelstelling aan tot een vermindering met 55 procent tegen 2030 en klimaatneutraliteit tegen 2050. De minister van klimaat Zakia Khattabi wil het Nationaal Klimaat- en Energieplan in die zin ook herzien en ze wil in dat proces ook actief de burgers betrekken. In de tweede helft van 2022 komen er klimaattafels over het bereiken van de doelstellingen voor 2030 en 2050.

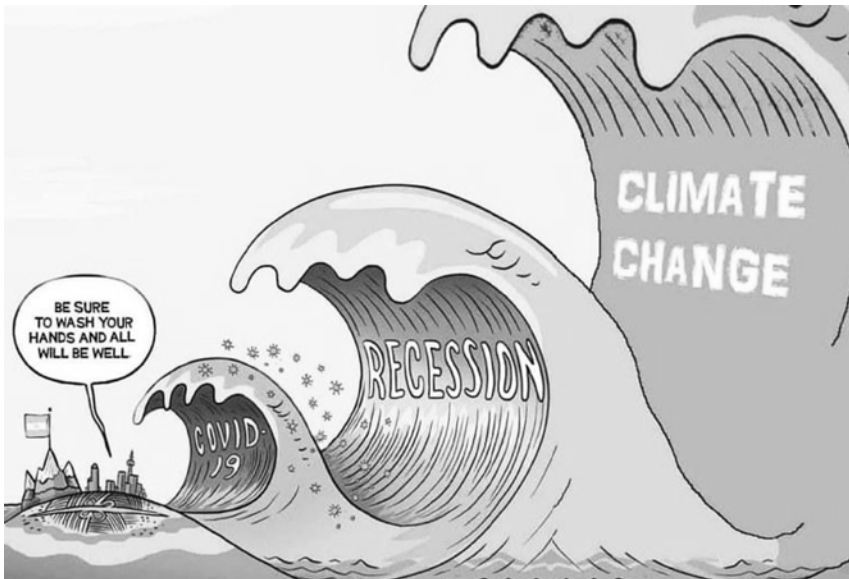
In de tweede helft van 2022 komen er klimaattafels over het bereiken van de doelstellingen voor 2030 en 2050.

Ook het Brussels en het Waals gewest namen ambitieuze klimaatdoelstellingen op in hun regeerakkoorden (respectievelijk 40% tegen 2030 en 55% tegen 2030).

De Vlaamse regering houdt het op een doelstelling van 35 procent reductie van broeikasgassen tegen 2030 en hamert erop dat de reductie haalbaar en betaalbaar moet zijn. De regering Jambon vindt dat andere landen meer inspanningen moeten doen.

Hoe klimaat terug bovenaan de politieke agenda krijgen?

Door de pandemie is het klimaatthema weggedeedsterd. De klimaatjongeren verdwenen tijdens de opeenvolgende lockdowns uit het straatbeeld. De *sense of urgency* rond klimaat lijkt ver te zoeken. Toch zijn er ook hoopvolle ontwikkelingen. Volgens een recente Eurobarometer is voor een kwart van de Europeanen en de Belgen klimaat het belangrijkste probleem ter wereld. Er is ook een sterke consensus dat post-covid economische herstelplannen groen moeten kleuren. De Europese Green Deal en het Amerikaanse *Build Back Better*-plan van Joe Biden houden de belofte in dat na de COVID-19-crisis ook de klimaatcrisis door de overheid ferm zal aangepakt worden. Ook in China worden klimaatdoelstellingen verscherpt.

Maar in de praktijk valt het groene karakter van de herstelplannen tegen. Zowel in Europa als de VS reageert de klimaatbeweging teleurgesteld. China wil pas klimaat-neutraal worden in 2060 en maakt nu pas de eerste oefeningen om haar *Belt and Road*-programma te vergroenen. Het nieuwe normaal na corona lijkt verdacht veel op het oude normaal vóór corona. Met een flinterdun laagje groene vernis...

Het nieuwe doemdenken

De milieubeweging en de Groenen wordt dikwijls verweten dat ze zich wentelen in doemdenken, dat ze de mensen angst aanjagen. Vandaar dat veel ecologisten angstvallig elke vorm van doemdenken mijden. Maar vandaag is het doemdenken terug van weggeweest. In zijn boek *After the Apocalypse* vraagt Srećko Horvat zich af waarom we blind blijven voor de dreiging van de klimaatcrisis en het nakend uitsterven van de menselijke soort. De reden is dat de klimaatcrisis ons voorstellingsvermogen te boven gaat. Het gevaar van een vernietigende kernoorlog neemt ook toe en lijdt nog veel sterker aan collectieve verdringing. We staan voor het einde van de geschiedenis, een 'naakte Apocalyps', zonder dat die gevolgd wordt door een hemels Nieuw Jeruzalem. Er zou niemand zijn om de ramp nog te gedenken. Hij staat stil bij het klimaatverdriet van mensen over verwoeste natuur, stervende gletsjers. Het gaat om een anticiperend rouwproces, een diepe melancholie voor wat zal verloren gaan (solastalgia). Maar juist door zo diep te gaan, kunnen we de kracht vinden om toch terug op te staan en te vechten voor het behoud van onze toekomst. Het komt erop aan de klimaatrampen die zich nu al voltrokken hebben, de verwoestende branden in Australië en Californië, de virussen, de nucleaire rampen in Chernobyl en de eilanden die verwoest werden door kernproeven zoals de Bikini atol, te herkennen als signalen voor de toekomst die ons te wachten staat. Zo kan een apocalyps in wezen weer een openbaring worden en een ultieme *wake-up call*. Zo hervindt doemdenken zijn subversieve kracht.

Het is ook goed dat we nadenken over de termen die we gebruiken: klimaatverandering klinkt te soft, het gaat om een klimaatcrisis die al volop bezig is, klimaatverstoring of -ontwrichting. Het gaat om *global heating*, *climate breakdown*. George Marshall vergeleek de klimaatcrisis met een achtbaan — we naderen de top en we weten niet of de loopings die volgen nog intact zijn... (Climate Detox, 2007).

101 Excuses om niets te doen

Tine Hens bracht in haar boek *Het is allemaal de schuld van de Chinezen* alle klimaatdooddoeners bijeen. Net als Katharine Hayou ziet ze verschillende stadia van klimaatontkenning. Ooit bundelden grote bedrijven de krachten om twijfel te zaaien rond wetenschappelijke evidenties. Nu wordt het veel geraffineerder aangepakt via vormen van *soft denial*. Tine Hens onderscheidt klimaatontkenners, klimaattwijfelaars, klimaathaters, klimaatsussers, klimaatrelativisten, klimaatvertragers en klimaatfatalisten. Geduldig ontkracht ze één voor één alle drogredeneringen: dat het klimaat altijd al

Het nieuwe normaal na corona lijkt verdacht veel op het oude normaal vóór corona. Met een flinterdun laagje groene vernis ...

veranderd is, dat meer CO₂ juist goed is voor de planten, dat overbevolking het echte probleem is, dat ons land te klein is om een verschil te maken, dat alleen technologie ons kan redden, dat groen beleid ons terugvoert naar de middeleeuwen, dat groene technologie ook vervuilend is of te duur, of dat het te laat is.

Ook voor Tine Hens kan alarmisme heilzaam zijn. Ze zet zich af tegen klimaatfatalisten die de redding van het klimaat als een verloren zaak beschouwen. Dat is bijzonder cynisch. De waarheid is dat iedere halve graad telt, iedere actie telt. Terecht stelt Greta Thunberg dat ons huis in brand staat. Het is goed dat David Wallace-Wells of Mark Lynas het beeld schetsen van een onbewoonbare aarde bij verdere klimaatontwikkeling. Tegenover de gezapigheid van het beleid dat nu gevoerd wordt, is het absoluut nodig aan de alarmbel te trekken. Als alle klimaatmodellen een gruwelijke ramp voorspellen, hebben we geen boodschap aan beaat optimisme of futiele hoop. We moeten alle krachten bundelen om de ramp af te wenden.

Een boodschap van hoop

Gelukkig zijn er ook veel tekenen van hoop. In hun boek *ABC van het klimaat* geven Hugo, Ilse en Amber, die drie generaties van de familie Van Dienderen vertegenwoordigen, een deugdzaam overzicht van grote en kleine acties die de strijd voor een beter klimaat verbinden met de strijd tegen armoede: acties in grote steden als fietsstad Bogota en de stad van 16.000 elektrische bussen, Shenzhen, gemeenschapsacties als Buurzame Stroom in Gent, Burgerparlementen, Filter-Café-Filtré en Klimaatscholen, rechtszaken voor het klimaat, de strijd tegen greenwashing en voor het winnen van eerlijke grondstoffen of voor een klimaatschadetaks voor grote multinationals. Ze geven aan dat je individueel aan de slag kan, bijvoorbeeld door te 'ontspullen' of afscheid te nemen van je gazon. Ze geven voorbeelden van bomen en gewassen die ons kunnen helpen in de strijd voor een beter klimaat. Hun boekje is een remedie tegen fatalisme, biedt eens zo vele getuigenissen dat concrete inzet op het terrein wel degelijk zinvol is en blijft.

Het boek is een toepassing van de principes die de klimaatpsycholoog Per Espen Stoknes hanteert: klimaatcommunicatie moet simpel, positief en sociaal zijn en moet aanzetten tot gedragsverandering.

Het is overigens niet 'dé mensheid' die schuldig is, maar de industrieën die ecosystemen verwoesten en tegelijk mensen uitbuiten voor hun eigen gewin.

Jonathan Safran Foer gelooft ook sterk in persoonlijk engagement. Ook hij ziet de klimaatcrisis als een crisis van onze verbeelding, als een geloofs-crisis. In zijn boek *Het Klimaat zijn wij. De wereld redden begint bij het ontbijt* roept hij zijn lezers op om anders te gaan eten. Dat kan als niemand nog dierlijke producten nuttigt voor het avondeten. Ofwel laten we onze eetgewoonten los, ofwel laten

we de planeet los. Want industriële veehouderij is de hoofdoorzaak van klimaatverandering. Door massaal vlees te blijven eten zijn we met zijn allen klimaatzelfmoord aan het plegen.

Een beter klimaat begint niet bij jezelf

Voor Jaap Tielbeke is het dan weer erg naïef om te denken dat je de wereld gaat redden, door zelf anders te gaan leven. De leuze 'Een beter milieu begint bij jezelf' dateert al van 1991. Sindsdien is de wereldwijde uitstoot van CO₂ met 57 procent gestegen. We hebben geen *Grünmenschen* of overrijverige groene consumenten nodig, die angstvallig hun CO₂-boekhouding bijhouden, maar geëngageerde burgers en politieke actie. Een fossiele (olieverslindende) levensstijl kan je niet compenseren door bomen te planten. We mogen niet toelaten dat een vermogende 'groene klasse' wordt afgezet tegen een sociaal zwakkere 'grijze klasse'. Het is overigens niet 'dé mensheid' die schuldig is, maar de industrieën die ecosystemen verwoesten en tegelijk mensen uitbuiten voor hun eigen gewin. Tielbeke vraagt geen individuele keuzes, maar collectieve actie. Een beter milieu begint bij de rechtbank, op de barricaden, bij de politiek. In het Antropoceen is alle politiek klimaatpolitiek.

Nood aan nieuwe technologie

In *Hoe we een klimaatramp kunnen vermijden* geeft Microsoft-pionier Bill Gates aan dat we de uitstoot van 51 miljard ton broeikasgassen per jaar tot nul moeten reduceren. Dit kunnen we onmogelijk bereiken door persoonlijke inspanningen. Het zal maar lukken door technologische innovaties. En hier mag zelfs de overheid een handje toesteken. Gates is het prototype van de ecomodernist. Hij wil bestaande en nieuwe technologieën inzetten om een klimaatcatastrofe te voorkomen. Ook kernenergie. Gates liet zelf een nieuwe experimentele 'lopendegolfreactor' ontwerpen. Maar hij geeft ruiterlijk toe dat het nog jaren zal duren voor deze elektriciteit zal leveren. Hetzelfde geldt voor kernfusie. Hij gelooft ook dat negatieve emissietechnologieën op termijn een oplossing zullen bieden, zoals CO₂ uit de lucht halen. Maar dat blijft voorlopig veel te duur. Technieken om CO₂ af te vangen bij energiecentrales en bedrijven kunnen wel soelaas bieden. De kost daarvan zal doorgerekend worden naar de consumenten. Geotechnieking is voor hem een noodrem. De productie van staal en cement kan met elektriciteit en dus veel minder CO₂-uitstoot.

Verder pleit hij voor een CO₂-taks, minder vlees eten, meer kweekvlees, elektrische voertuigen en elektrobrandstoffen, meer bomen aanplanten, maar vooral veel minder bomen omhakken. Gates wil ook een rechtvaardige transitie. Het gevaar is groot dat de klimaatopwarming de armoede wereldwijd terug zal doen toenemen. Straffe doelstellingen poneren tegen 2030 acht hij niet realistisch, maar alle inspanningen nu moeten mijlpalen zijn om in 2050 klimaatneutraal te worden. Rode draad in zijn verhaal: er is niets mis met ons systeem, met onze kapitalistische economie. Als we hard investeren in technologische innovatie komt het allemaal in orde – en hij trekt als super-filantroop alvast zijn portemonnee open.

***Met het toenemend materialisme
stijgen gevoelens van onzekerheid
en de neiging tot depressie.***

Nood aan een nieuwe economie

Een heel ander verhaal horen we bij Maja Göpel. Zij is een Duits onderzoekster en politiek econoom. In haar boek *Onze Wereld Nieuw Denken* legt ze sterk de nadruk op economische groei als oorzaak van het klimaatprobleem. Een stijging van het BNP leidt niet langer tot meer geluk (de Easterlin-paradox). Met het toenemend materialisme stijgen gevoelens van onzekerheid en de neiging tot depressie. Maar er is meer. Krimpt de economie, dan vertraagt de klimaatverandering, groeit de economie, dan versnelt ze. De conclusie van Göpel is dat economische groei in zijn huidige vorm in feite klimaatverandering IS. In onze economie zijn doel en middel verwisseld. Groei is geen doel, hoogstens een middel. Daarom moeten we vooruitgang consequent koppelen aan duurzame doelen. Het verwoesten van onze planeet mag voor Göpel niet meer als groei worden omschreven, geldvermeerdering niet langer als het creëren van waarde. Net als Tim Jackson acht ze een absolute ontkoppeling van groei en milieudruk onmogelijk. Bedrijven die kosten externaliseren, weigeren hun verantwoordelijkheid op te nemen. Zij creëren een schijnwerkelijkheid die berust op verborgen kosten.

Ook Göpel gelooft niet dat wie iets voor het milieu wil doen, dan maar duurzaam moet gaan consumeren. Zij noemt dit zelfs 'de privatisering van de milieubescherming'. Ze gelooft ook niet in de filantropie van groene miljonaars als Gates: hun pogingen om hun milieu-impact te compenseren, ziet ze als een groene aflatenhandel. Het is aan hen om eerlijk belastingen te betalen. Grootmoedigheid is nog geen rechtvaardigheid. Milieuvragen zijn voor haar altijd verdelingsvragen. Sociale en ecologische doelen moeten steeds samen gaan. Ze gelooft in een systeem waarbij burgers die het hun eerlijk toebedeeld CO₂-budget overschrijden, een vergoeding terugbetalen aan de gemeenschap. Dat is het principe achter de *Earth Atmospheric Trust* (ontwikkeld door een groep economen rond Elinor Ostrom). Dat is ook het beginsel van een klimaatdividend. Göpel wil onze wereld, en vooral de economie, nieuw denken vanuit de zorg om de toekomst.

Nood aan een nieuwe filosofie

Voor Bruno Latour volstaat het niet om te kiezen voor een groene economie. In zijn filosofisch spookje *Waar ben ik?* pleit hij ervoor om uit 'de stalen kooi van de economie' te stappen. De geglobaliseerde economie heeft ons betoverd, we moeten haar exorciseren'. Voor Latour komen we na COVID-19 in een permanente klimaatlockdown terecht. Terugkeren naar het oude normaal kan niet meer. Het Nieuwe Klimaatregime is effectief aangebroken. We beseffen nu dat we niet buiten de wereld kunnen gaan staan. We komen terug thuis, we landen terug op Aarde en beseffen nu dat we fundamenteel verbonden zijn met alle andere aardbewoners. Alle leven is verstrengeld. We vormen één *common*.

Religieuze en nationalistische nostalgie wijst Latour van de hand. Ook modernisme en technologische vooruitgang ontmaskert hij als namaak-religie.

Zelf zijn we van gedaante verwisseld en moeten we ons verhouden tegenover de bedreigingen die ons overleven op het spel zetten. Het gaat om een oorlog op leven en dood, die de vraag oproept:

staan we aan de kant van de *extractors* die de wereld verder willen leegroven, of ver-voegen we de ‘verstellers’ die de aarde willen helen? Religieuze en nationalistische nostalgie wijst Latour van de hand. Ook modernisme en technologische vooruitgang ontmaskert hij als namaak-religie. Hij waarschuwt in het bijzonder voor de 0,01 procent superrijken die enkel nog voor zichzelf rijden en ‘hypermoderne bunkers op Mars of Nieuw Zeeland’ als enige vluchtwegen zien.

Achter een nieuw politiek regime, is voor Latour ook een nieuwe kosmogonie, een nieuw wereldbeeld nodig, een nieuw begrijpen van onze relatie met Gaia.

Een programma van radicale hoop

Tegenover het gezapige klimaatrealisme van Bill Gates staat ook het uitgesproken engagement van Christiana Figueres, voormalig secretaris-generaal van de klimaatconferentie van de VN en architecte van het klimaatakkoord van Parijs. Zij maakt de keuzes waar Bruno Latour ons voor stelt heel concreet. In haar boek *The Future We Choose* steunt ze voluit het klimaatprotest van de jongeren. Inzet voor het klimaat is voor haar in essentie een kwestie van sociale rechtvaardigheid. Klimaatontkenners reageren dikwijls vanuit materiële zorgen. Die moeten we leren begrijpen. Ze beseft de ernst van het klimaatprobleem en pleit voor radicale remedies: afdanken van fossiele brandstoffen, een verbod op privé-auto’s in steden tegen 2050, agroforestry, een vleesbelasting, boycot van alle producten die bijdragen aan ontbossing, geen korte vliegvakanties meer, de vergroening van de bankwereld, ... Ze steunt de desinvesteringcampagne van Bill McKibben en 350.org. Zij pleit voor koppig optimisme en hoop. Anders zijn we al op voorhand verloren. Voor haar is optimisme niet soft, maar juist hard. Klimaatfatalisme kunnen we ons niet veroorloven.

Klimaatzorg

Figueres lanceert het begrip *climate care*: ‘in tijden van ernstig lijden en grote nood (zoals tijdens de covid-pandemie) zijn wij mensen er voor iedereen, schouder aan schouder, om elkaar te steunen. De impuls om samen te komen en voor elkaar te zorgen moet worden uitgebreid tot onze pogingen de klimaatcrisis te bestrijden’. Of we winnen samen, of we verliezen samen. We moeten goede rentmeesters worden van de planeet, maar ook van elkaar. De nieuwe groene economie kan een bron van eerlijk gedeelde overvloed voor allen worden. Hernieuwbare energie biedt een eindeloze overvloed aan energie van zon, wind, water, golfslag en aardwarmte. We kunnen bodems, bossen en zeeën herstellen in plaats van ze leeg te roven. Geconfronteerd met grenzen en ultieme schaarste kunnen we de mindset van overvloed toepassen op wat we nog over hebben en op datgene wat we nieuw kunnen scheppen en delen.

De opdracht van deze en komende generaties is te gaan voor radicaal herstel. Het antropoceen moet het tijdvak worden waarin de mens het natuurlijk herstelvermogen van ecosystemen bijspringt en versterkt en zo de aarde weer laat genezen. Ook Figueres gelooft niet dat groene consumenten het klimaatprobleem zullen oplossen. ‘Zie jezelf

als burger, niet als consument. Ga de politiek in.' is haar oproep. De strijd om de klimaatcrisis te overleven, is de grootste politieke beweging in de geschiedenis. Maar voor haar staat politiek gelijk met geweldloze politieke actie. Als voormalige topvrouw van het internationaal klimaatbeleid ziet ze nu vooral acties als van Extinction Rebellion (XR) als enige uitweg. In partijpolitiek gelooft ze niet: 'het overleven van de soort kan niet afhangen van de partijlijnen binnen een verdeeld electoraat'.

Hoop in de hel: nood aan groene politieke actie

Jonathon Porritt, één van de vroegere boegbeelden van de Engelse Groenen trekt in zijn boek *Hope in Hell* ook de kaart van politieke actie. Hij ziet de klimaatstrijd vooral ook als een strijd voor sociale rechtvaardigheid. Klimaat is te belangrijk om aan milieu-activisten over te laten. Het gaat in wezen om een beschavingsstrijd, de grootste

Het zijn de allerrijksten en de grote oliemulti's die ecocide plegen, zij zijn de klimaatcriminelen, niet de gewone man of vrouw.

burgerrechtenbeweging ooit, enkel vergelijkbaar met de beweging om de slavernij af te schaffen. Het zijn de allerrijksten en de grote oliemulti's die ecocide plegen, zij zijn de klimaatcriminelen, niet de gewone man of vrouw. Het klimaatakkoord van Parijs ging niet ver genoeg: het was 'tegelijk een doorbraak en een doodsvonnis'. Het Thunberg-effect is meer dan nodig, want het beleid moet veel

radicaler: 'we moeten alles doen, en we moeten het onmiddellijk doen'. Hij is voorstander van technologische oplossingen, maar wil zich ver houden van 'technologise fantasieën' zoals kernenergie en geo-engineering. CO₂ opvangen en stockeren ziet hij niet zitten, CO₂ hergebruiken als grondstof eventueel wel. Hij pleit voor natuurlijke klimaatoplossingen. Zo onder meer voor een *clean meat*-revolutie, vergelijkbaar met de *clean energy revolution*, en voor een grootschalig *recarbonisation*-programma om de koolstof in onze bodems te herstellen.

Ook Porritt verzet zich tegen de klimaatfatalisten als van het *Dark Mountain*-project, die deze wereld al opgegeven hebben en zich voorbereiden om te overleven in een soort van Mad Max *post-collapse world*. Of tegen Jim Bendell die pleit voor diepe adaptatie, wat neerkomt op berusten in de ondergang, in wat met een vreselijk acronym omschreven wordt als INTHE (*Inevitable Near-Term Human Extinction*). Rouwen om natuurverlies is oké, maar het mag niet leiden tot het opgeven van alle hoop. Porritt heeft ook geen boodschap aan het verhaal van James Lovelock dat de planeet (Gaia) zal overleven, ook als de mensheid omkomt.

Voor Porritt is het nooit te laat om actie te voeren. Voor hem is het nooit *game over*. Een opwarming van 3°C is erger dan één van 2°C, een opwarming van 4°C erger dan één van 3°C. Ook Porritt pleit voor burgerlijke ongehoorzaamheid en voor radicaal campagne voeren in XR-stijl. We moeten loskomen van stap-voor-stap-beleid en overgaan op een beleid dat volledig recht doet aan de klimaatnoodtoestand waar we voor staan. Tegelijk gelooft hij sterk in democratische oplossingen als alternatief voor het groeiend autoritarisme, ook op milieuvlak. Voor hem is het onmogelijk om de strijd tegen een losgeslagen klimaat los te koppelen van de strijd tegen losgeslagen populisme.

Een politiek appel van de Dalai Lama

Een uitgesproken steun voor groene politiek komt uit onverdachte hoek: van de Dalai Lama. In zijn boekje *Red het Klimaat* maakt hij er geen geheim van: In Europa zou ik op een groene partij stemmen omdat het milieuprobleem een levenskwestie is. Sterker nog: volgens hem zou Boeddha lid zijn van de Groenen. Hij schaart zich helemaal achter de oproepen van Greta Thunberg. Greta heeft gelijk: de planeet is ons enige huis en dit huis staat in brand. Hij is zich pijnlijk bewust van het afsmelten van het ijs op de Himalayatoppen (onze derde pool). Als mensen hebben we een universele ethische verantwoordelijkheid. Het gaat niet om mijn land of mijn volk. Maar tegelijk moeten we blijven beseffen dat als een volk lijdt (bijvoorbeeld de Tibetanen) de hele wereld mee lijdt. De Dalai Lama predikt een revolutie van het medeleven, een verbondenheid met alle voelende levende wezens. In de diepte is al het leven één. We mogen onze beschaving niet opofferen aan de geldzucht van enkelingen. In een groene economie hebben we geen kern- of kolencentrales nodig. De Dalai Lama gaat voluit voor een zonnerevolutie. Dat is vooral ook slim, want de zon en de wind sturen geen rekeningen. Zonnestroom moet ook sociale stroom worden. Het is de taak van politici om echt conservatief te zijn en de schepping te behouden. Waren de conservatieven maar echt conservatief... Franz Alt besluit in zijn nawoord dat we alleen nog politici mogen verkiezen die echt onze belangen vertegenwoordigen en niet de belangen van de oude fossiele en atoomenergiesector.

Nood aan een politiek van klimaatrechtvaardigheid

Alle auteurs zijn het erover eens dat klimaatbeleid sociaal moet zijn. Maar daarbij gaan velen al te makkelijk voorbij aan het feit dat hier een wezenlijke taak ligt voor de overheid en dus voor de politiek. Of men dit nu graag hoort of niet. Twee Vlaamse klimaatreaders leggen wél uitdrukkelijk dit verband: de bundel *Klimaat en sociale rechtvaardigheid*, samengesteld door de progressieve denktank MINERVA en de bij UPA recent verschenen bundel *Van klimaatverandering naar Systeemverandering*.

In de eerste reader pleit Sacha Dierckx voor een Sociaal-Ecologisch Pact om te komen tot een ecologische welvaartsstaat. Daartoe moeten de publieke sector en coöperaties meer armslag krijgen. We moeten ook de stap zetten van een samenleving gericht op geldgewin (plutocratie) naar een echte democratie. De strijd voor het klimaat gaat ook samen met de strijd tegen ongelijkheid. Vormen van 'klimaatapartheid' dreigen, waarbij de rijken betalen om aan de klimaatrampen te ontsnappen en de armen het volle gelag betalen. Tenslotte moet onze economie weg van kwantitatieve economische groei naar levenskwaliteit en — internationaal — van concurrentie tussen nationale economieën naar meer solidariteit.

Dit wordt verder uitgewerkt in diverse bijdragen. Analyses leiden tot concrete beleidsvoorstellen. Zo wordt vastgesteld dat samenlevingen met een grote inkomensongelijkheid minder goed

Zo wordt vastgesteld dat samenlevingen met een grote inkomensongelijkheid minder goed overweg kunnen met milieuproblemen.

overweg kunnen met milieuproblemen. De transitie naar een koolstofneutrale samenleving zou juist tot meer sociale gelijkheid en inclusie moeten leiden.

Het gevaar is dat klimaatmaatregelen sociaal zwakke groepen harder treffen. Dan creëer je nieuwe klimaatarmoede. Dat risico is groot in het beleid rond wonen en energie. Collectieve maatregelen kunnen dit voorkomen. De beste klimaatmaatregel is dan het bouwen van 100.000 nieuwe energiezuinige sociale woningen.

Van vakbondszijde wordt erop gewezen dat de klimaattransitie best actief door de overheid gestuurd wordt. Anders dreigt de overgang laattijdig, chaotisch, inefficiënt en vooral asociaal te verlopen. Eén van de aandachtspunten is omscholing van werknemers naar groene jobs. De transitie moet ook gefinancierd worden. Een ideaal instrument is dan een publieke klimaatbank. Klimaatheffingen liggen zeer gevoelig. Het belasten van CO₂ is onvermijdelijk. Maar dan moet goed nagedacht worden over hoe dit sociaal gecompenseerd wordt. Het verhogen van uitkeringen of van de laagste pensioenen en een forfaitaire terugbetaling (bijvoorbeeld via een klimaatdividend) bieden de beste kansen om armoede te verminderen. Een naakte klimaattaks is in elk geval uit den boze. Het moet steeds gaan om een klimaattaks-shift. De nieuwe groene technologieën doen beroep op veel grondstoffen uit ontwikkelingslanden. Internationaal is er dan ook nood aan een rechtvaardig grondstoffenbeleid. En er is het thema van klimaatvluchtelingen en -migraties. In het internationaal recht zou een nieuwe categorie *environmentally displaced persons* ingebouwd moeten worden.

Systeemverandering

In de tweede reader stellen Sara Vicca en Ann Crabbé dat klimaatverandering een *wicked problem* is. De kennis over het klimaat is nog onvolledig, er zijn veel betrokken actoren, de impact van klimaatbeleid op de economie is erg groot en het klimaatprobleem is gelinkt aan tal van andere problemen. Het gevolg is dat de klimaatcrisis enkel via grote socio-economische veranderingen kan opgelost worden. Enkel denken in termen van een energietransitie volstaat niet. Een beleid dat werkt aan klimaatoplossingen zal bovendien sociaal zijn of niet zijn. Anders is er onvoldoende steun om het uit te voeren.

Veel bijdragen over klimaatrechtvaardigheid en klimaatarmoede in deze nieuwe bundel lopen gelijk op met die uit de eerste reader. Wel is er meer aandacht voor de framing van het klimaatvraagstuk. Want juist die is van groot belang. Ann Crabbé gaat daar in haar eigen bijdrage dieper op in. Ze wijst op het *white/conservative/male effect*, waardoor klimaat zo zwak staat op de politieke agenda. Vanuit dezelfde hoek komt de nadruk op technische oplossingen binnen een ecomodernistisch kader. Het risico dreigt van een expertocratie. Daarbij is er te weinig aandacht voor de drijvende krachten achter de klimaatcrisis en de nood aan een globale aanpak op basis van klimaatrechtvaardigheid.

In deze bundel wordt ook een diepgaander machtsanalyse gemaakt. De sociale effecten die spelen op vlak van klimaatbeleid worden nog versterkt door het feit dat sociaal zwakkere groepen minder kunnen wegen op dit beleid en dus ook op de wijze waarop problemen geformuleerd worden. Klimaatbeleid dat geen of onvoldoende oog heeft

voor bestaande machtsverhoudingen zal deze bestendigen of versterken. Een sterke participatie van bewoners die deelnemen aan klimaatprojecten, volwaardige *empowerment* is nodig om sociale ongelijkheidseffecten te voorkomen. Dat kan door het vormen van praktijkgemeenschappen of lerende netwerken en een klimaatbestuur met verschillende spelers (zoals Leuven 2030). Meer draagvlak voor een sterk klimaatbeleid kan maar komen door kennis te delen en te co-creëren. De klimaatafzets en burgerberaden die in Nederland georganiseerd werden in het kader van het Klimaatakkoord, kunnen hier model staan.

Er is nood aan een sterk herverdelend klimaatbeleid binnen landen en tussen landen. Bij de opmaak van een klimaatafzets-shift zal het terugleiden van dividenden naar alle burgers onvoldoende zijn als men geen rekening houdt met het koolstofintensief consumptiepatroon van de meest kwetsbare gezinnen.

Wat de klimaatmigratie betreft, waarschuwt men zowel ter linker- als ter rechterzijde voor overdreven beeldvorming. In veel gevallen zijn duurzame investeringen nog mogelijk om mensen in staat te stellen wel in hun thuisland te blijven. Veel mensen hebben bovendien de middelen niet om te migreren en zijn uit noodzaak immobiel (de zogenoemde *trapped populations*).

Opmerkelijk is het pleidooi op het eind van de bundel voor meer decentrale oplossingen, gezien het manifest falen van het multilateraal internationaal beleid. Maar internationale samenwerking zal toch nog altijd nodig blijven.

Nood aan houvast

Ook in de bundel *Het Ecologisch Kompas*, samengesteld door Dirk Holemans, staat een klimaatrechtvaardige transitie centraal. 'Het ecologisch beleid zal sociaal en rechtvaardig zijn of zal niet zijn', stelt Holemans. Jan Mertens beschrijft de ecologische crisis als in wezen een rechtvaardigheids crisis. Groene groei volstaat niet om ons uit de crisis te helpen. Nieuwe ontwikkelingskansen ontstaan maar als we leren leven met grenzen. Dan wordt een sociaal-ecologisch pact mogelijk. Internationaal kan agro-ecologie zorgen voor een rechtvaardige voedseltransitie en zo een eind maken aan een gedeelde wereld waar miljoenen mensen honger lijden. De politiek kan heruitgevonden worden door te kiezen voor ecologisch burgerschap, nieuwe vormen van deliberatieve democratie én voor samenleven in diversiteit.

Er is nood aan een collectieve beweging, de grootste mobilisatie in onze geschiedenis.

Klimaat een noodtoestand

Veel uiteenlopende meningen dus. Toch tekent zich ook veel consensus af. Het klimaatprobleem wordt steeds dringender. Wegkijken kan niet meer. We moeten de crisis ten volle tot ons door laten dringen. Maar we moeten blijven hopen. Niet op een softe, maar op een harde, dwingende manier die aanzet tot nieuwe actie. Individuele actie kan,

maar zal niet volstaan. Er is nood aan een collectieve beweging, de grootste mobilisatie in onze geschiedenis. Er is nood aan slimme groene technologieën, het herdenken van onze economie. Maar er is ook nood aan groene filosofie. En aan groene politiek. En daar is het sleutelwoord klimaatrechtvaardigheid. Pas als we duidelijk maken dat groen beleid niemand achterlaat en iedereen nieuwe kansen op leefkwaliteit biedt, zullen we het samen redden. Maar we gaan het niet cadeau krijgen...

Bio

Johan Malcorps is lid van de Oikos-redactie en fractiesecretaris voor Groen in het Vlaams Parlement.

Noten

1. <https://climateactiontracker.org/global/temperatures/>
2. Alle vooruitgang compleet weggevaagd: spectaculaire stijging CO₂-uitstoot dit jaar - Business AM
3. National Oceanic and Atmospheric Administration van de VS
4. <https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar6/>
5. Rijke landen ver van internationale doelstelling voor de klimaatfinanciering | Oxfam-Solidariteit
6. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_331
7. Srećko Horvat, *After the Apocalypse*, Polity Press, 2021
8. Tine Hens, *Het is allemaal de schuld van de Chinezen*, EPO Berchem, 2021
9. Zie Naomi Oreskes & Erik Conway, *'Merchants of Doubt'*, Export, 2015
10. Pieter Boussemaere, *De nieuwe vormen van klimaatontkenning*, opinie De Standaard 7/4/2021
11. David Wallace-Wells, *De onbewoonbare aarde*, De Bezige Bij, 2019
12. Mark Lynas, *Zes Graden*, EPO, 2020
13. Hugo en Ilse Van Dienderen, *Amber Paris, ABC van het klimaat*, Willems Uitgevers Noorderwijk, 2020
14. Jonathan Safran Foer, *Het Klimaat zijn wij. De wereld redden begint bij het ontbijt*, Ambo/Anthos Amsterdam, 2019
15. Jaap Tielbeke, *Een beter milieu begint niet bij jezelf*, Das Mag Uitgevers, 2020
16. Bill Gates, *Hoe we een klimaatramp kunnen vermijden*, Hollands Diep, 2021
17. Maja Göpel, *Onze Wereld Nieuw Denken*, Uitgeverij Pluim, 2021
18. Ook de centrale these van de filosoof Rudolf Boehm
19. Bruno Latour, *Waar ben ik? Lockdownlessen voor aardbewoners*, Octavo 2021
20. Christiana Figueres, Tom Rivett-Carnac, *Wij bepalen de toekomst*, Spectrum Amsterdam, 2020
21. Jonathon Porritt, *Hope in Hell*, Simon & Schuster London/New York, 2020
22. Dalai Lama en Franz Alt, *Red het Klimaat*, Xander, 2020
23. Sacha Dierckx (red), *Klimaat en Sociale Rechtvaardigheid*, Gompels & Svacina, 2019
24. Sara Vicca & Ann Crabé, *Van Klimaatverandering naar Systeemverandering*, UPA, 2021
25. Dirk Holemans (red), *Het Ecologisch Kompas*, EPO 2020